

Huys Geysteren

DOOR

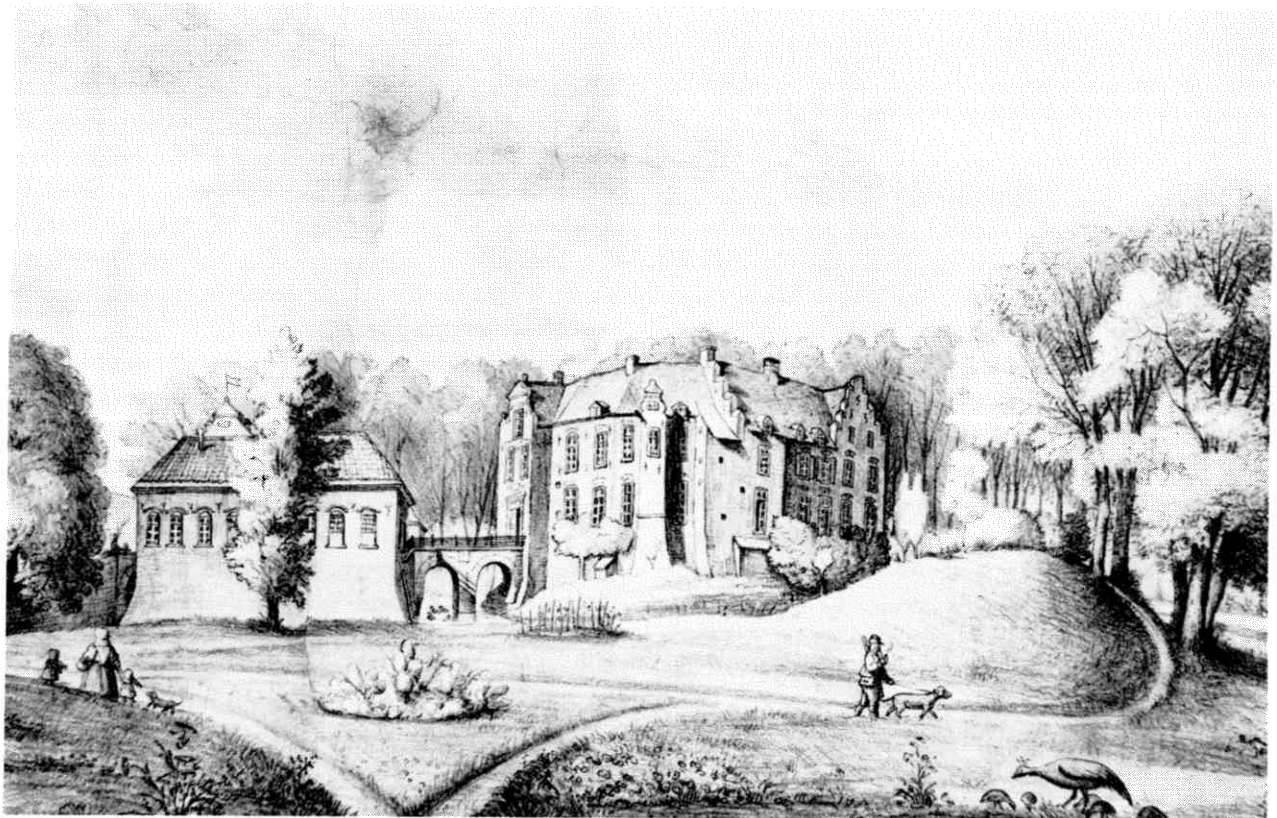
J. G. N. RENAUD

Heeft het nog zin zich druk te maken om het verdwenen huis Geysteren? Ze worden immers hoe langer hoe zeldzamer, de mensen die het kasteel Geysteren in zijn volle glorie vóór de brand van 1918 hebben gekend? En zelfs de kring van 20ste-eeuwers, die het in de jaren 1919/1920 herbouwde Geysteren in zijn afgeslankte vorm zelf nog hebben gezien, wordt steeds kleiner. Men moet ze in ieder geval zoeken onder degenen, die vóór 1940 geboren zijn.

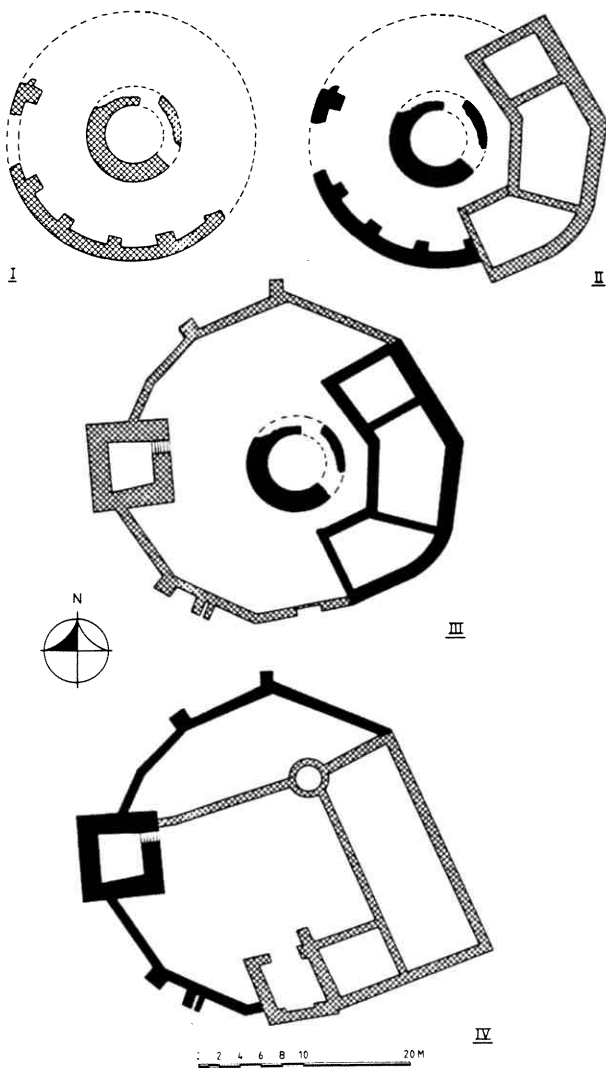
Een der overwegingen om over Geysteren te schrijven bestaat hierin, dat er toch nog heel wat afbeeldingen van Geysteren in omloop zijn, die gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd kunnen worden, omdat enige controle aan de hand van het bestaande gebouw onmogelijk geworden is. Zo nu en dan treft men artikelen aan van belangstellenden, die heel nodig aan correctie en injecties met nieuwe gegevens van ter zake deskundigen toe zijn.

In feite geldt dit niet alleen ten aanzien van het gebouw, maar ongetwijfeld ook met betrekking tot de geschiedenis van de bewoners. Wie de drie zeer gezochte delen van 'Nederlandsche Kasteelen en hun Historie' van Moes en Sluyterman in zijn boekenkast heeft staan, zal – indien het om Geysteren gaat – zeker het artikel van Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van Blokland in deel III (1915) opslaan. Een vergelijking met de deze verhandeling vergezellende studie van de hr. Flokstra zal aantonen, dat we in ruim 70 jaar toch wel wat verder zijn gekomen met het historisch onderzoek.

Een grote handicap voor de huidige onderzoeker is wel, dat het ongemeen rijke huisarchief, waaruit Beelaerts van Blokland nog kon putten, door de brand van 1918 geheel verloren ging. De Maasregio stelt de speurder voor merkwaardige problemen. Echte hinderpalen en struikeldraden soms, die het gevolg zijn van de omstan-

Afb. 1 *Huys Geysteren vanuit het zuiden; vóór 1880. Tekening, in het bezit van J. F. M. J. baron de Weichs de Wenne (Foto M. Flokstra).*

Afb. 2 De middeleeuwse gedaante-wisselingen van Huys Geysteren; de plattegrond-ontwikkeling van de aanvang tot c. 1560 (Tek. J. Kamphuis).

digheid, dat het huidige Limburg geen oude staatkundige eenheid is maar integendeel een gebied, dat over verschillende territoria verdeeld was. Wie zich in het bronnenonderzoek wil steken, komt niet alleen op het Staatsarchief in Düsseldorf uit, maar tevens op Keulen en op vele particuliere archieven, bewaard in kastelen in de Rijnstreek. Daarnaast zullen zijn naspeuringen hem vaak naar België voeren; naar Luik, bijvoorbeeld. Even moeilijk als de archief-uitspitter heeft het de bouwhistoricus of de archeoloog. De grondige verwoestingen tijdens de 80-jarige Oorlog, de wel zeer ingrijpende herbouw van de 17de eeuw, de vernielingen van 1918 en 1945 betekenen even zo vele aanslagen op het oude, middeleeuwse bouwbestand. Jawel, er bleef een rijke fotodocumentatie op allerlei instellingen, waaronder niet in de laatste plaats de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, bewaard. Dit neemt echter niet weg, dat men de in foto's en tekeningen opgemerkte verschijnselen nog wel eens aan het gebouw zelve zou willen bestuderen.

Zoals ik elders heb uiteengezet,¹ kreeg het bouwhistorisch onderzoek toch weer een kans, toen eenmaal tot volledige opruiming van de bouwvallen was besloten. In de voorzomer van 1958 en in de zomers van de jaren 1963 tot 1968 werden regelmatig kleinere of grotere campagnes aan het onderzoek gewijd. Geleidelijk heeft zich een visie op de bouwgeschiedenis van het kasteel Geysteren ontwikkeld, die in het boven aangeduide boek verantwoord is. Ten gerieve van de lezers van CASTELLOGICA zal ik de conclusies in het kort samenvatten (afb. 2).

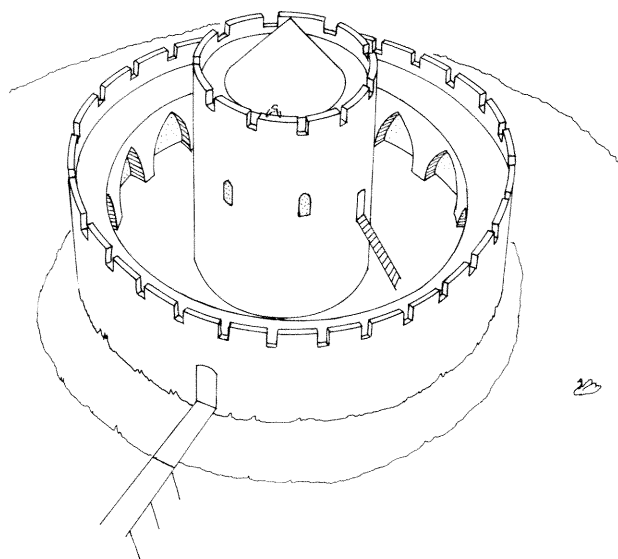
De oudste periode, misschien wel daterend uit de eerste helft van de 13de eeuw, gaf een ronde toren te zien met een middellijn van omstreeks 9 meter bij een muurdikte van bijna 2 meter. Aan woonruimte bleef er dus een ronde kamer over met een middellijn van zo'n goede 5 meter. Het bouw materiaal was uitzonderlijk: ijzeroersteen. Een natuurproduct, dat in Limburg langs verschillende riviertjes te vinden is. De toren werd beschermd door een rondlopende muur met een middellijn van omstreeks 23 meter, aan de binnenzijde voorzien van steunpunten voor een weergang op bogen, zoals oude stadsmuren – bijvoorbeeld in Maastricht – die eveneens te zien geven. Het komt er op neer, dat tussen de toren en de schildmuur een strook van 5 meter breedte de bewoners de gelegenheid bood zich in alle veiligheid te vertreden.

De toren moet tamelijk hoog geweest zijn, zeker drie of vier verdiepingen boven de kelder. In 1501 bestond die toren nog steeds; er werd toen geëist dat de eigenaar de twee bovenste verdiepingen zou afbreken (afb. 3).

De tweede periode gaf een uitbreiding van de woonruimte te zien. Om de toren heengebogen ontstonden drie aaneengeschaalde woonvertrekken; het bouw materiaal bestond uit mergel. Ongeveer een kwart van de ringmuur met weergang verdween onder deze woonvleugel; de rest bleef het plein om de toren beschermen. Waar in deze perioden de ingang precies lag, laat zich moeilijk bepalen. Waarschijnlijk aan de westzijde, waar zich ook later de voorburcht uitstreekte (afb. 4).

Uit het artikel van Flokstra zal men onder meer kunnen afleiden, dat ook de deling van Geysteren over twee families van grote invloed op de bouwkundige ontwikkeling van het gebouw moet zijn geweest. Het begint met de boedelscheiding van 1451, maar latere verdragen van 1465 en 1469 getuigen van een voortschrijdende divergentie. Op een goed moment wordt de vraag urgent, hoe men dat doet: een kasteel verdelen over twee families, die elk ongetwijfeld warm gekoesterde rechten op de helft van het goed willen doen gelden. Nu, indien het kasteel als een rechtgeaard sterk huis bestaat uit hoofdburcht en voorburcht, dan zit er niets anders op dan dat de ene partij de hoofdburcht in beslag neemt, terwijl de andere partij zich met de voorburcht tevreden stelt.

Men diene daarbij te bedenken, dat in gewone omstan-

Afb. 3 *Huys Geysteren, zoals het misschien rond 1225 gebouwd was. Schetsmatig in vogelvlucht weergegeven (Ontwerp en tek. J. E. Dilz).*

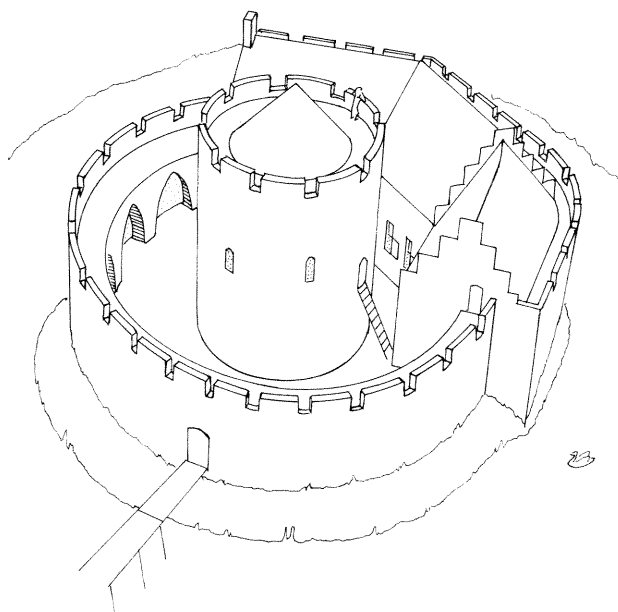
digheden tussen beide delen een brug gevonden wordt, waarover de bewoner zich een weg naar de buitenwereld zoekt. Vanzelfsprekend, na ook een brug van de voorburcht overschreden te hebben. Loopt het nu een beetje fout met de verhoudingen, dan vormt dat voortdurende heen en weer lopen van die lui van het hoge huys een bron van voortdurende ergenis. Er komt dan wel een ogenblik, waarop de bewoners van het hoofdgebouw er goed aan doen, een andere weg naar buiten te zoeken. Er ontstaat dan een nieuwe uitgang aan het hoofdgebouw met een nieuwe brug over de gracht, die zeker niet op de voorburcht uitkomt.

Dit laatste nu heeft er op Geysteren plaatsgevonden en hoogstwaarschijnlijk heeft de derde grote bouwperiode rond 1510 zijn aanleiding daarin gevonden. Ik zal daar nog op terugkomen. Concentrisch om de oude ringmuur, op een afstand van 3-4 meter ontstond een veelhoekige buitenmuur, waarin een zware toren aan de westzijde een dominerende positie innam. De ingang hebben we aan de zuidzijde teruggevonden (afb. 6).

Niet meer gehinderd door de verplichting een brug tussen voorburcht en hoofdgebouw in stand te houden, noch een recht van overpad te moeten eerbiedigen, hebben de bewoners van de voorburcht de naar de hoofdburcht gekeerde wand geheel dichtgebouwd. Maar de 80-jarige Oorlog walste alles plat; in 1595 kreeg Schellart van Obbendorf het lage huis weer in handen. Toen de herbouw van Geysteren rond 1640 kon aanvangen, kreeg de voorburcht opnieuw zijn oorspronkelijke bestemming als voorterrein van de hoofdburcht terug.

Wat zouden we graag nog beschikken over de plannen voor de verbouwingen of liever: de herbouw! De voor-

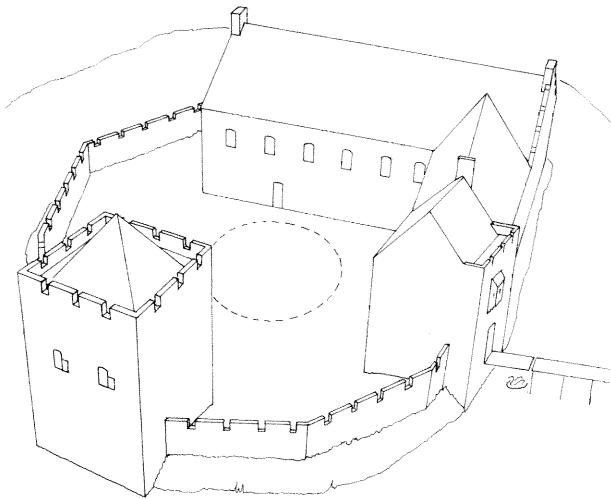
burcht is geheel opnieuw opgetrokken, maar in hoeverre heeft men op het hoofdgebouw oud muurwerk opnieuw kunnen gebruiken en nieuwe funderingen moeten leggen? Het inbouwen van de nagenoeg vierkante binnenhof met galerij betekende ongetwijfeld een ingrijpende operatie. Aan twee zijden viel het niet moeilijk een begin te maken. Wellicht in het midden van de 16de eeuw was de gebogen reeks van drie vertrekken vervangen door een rechthoekige vleugel van omstreeks 23 x 9 meter, waarbij de eenvoudige doorgang aan de zuidzijde plaats gemaakt had voor een volwassen poortgebouw. De oostzijde en de zuidzijde konden dus in hoge mate gebruikt worden als uitgangspunt; aan de noordzijde lag de plaats van de muur niet zó voor de hand. Hoewel, de vraag of die muur er sinds de middeleeuwen – dus vóór de verwoestingen van 1580 – al stond, kan niet zó gemakkelijk beantwoord worden. Wel heeft men bij de sloping in 1958 van de nog geen meter dikke muur vastgesteld, dat de kern uit allerlei oud afbraakmateriaal bestond. Deze waarneming leidt tot de veronderstelling, dat de muur in hoofdzaak is opgetrokken met bouw materiaal, dat bij het begin van de wederopbouw rond 1640 op de ruïne voorhanden was, en dat uiteraard gretig gebruikt werd. Het ronde traptorentje in de hoek van deze muur met de wand van de zaal – in de n.o.hoek van het binnenplein dus – kreeg bij de restauratie van 1919/1920 een middeleeuws uiterlijk, maar dateert waarschijnlijk ook pas uit het midden van de 17de eeuw. De fundering stond los van de zaalmuur en dient alleen reeds op grond van dit verschijnsel tot een latere bouwperiode gerekend te worden. In het overzicht van de plattegrond-ontwikkeling (afb. 2) worden noordmuur en traptoren als 16de eeuws

Afb. 4 *Schets in vogelvluchtperspectief van Huys Geysteren na een uitbreiding rond 1400. In de z.o. sector is de ringmuur vervangen door een reeks gebouwen (Ontw. en tek. J. E. Dilz).*

Afb. 5 Huys Geysteren vanuit het westen na de restauratie 1919/1920.
Ingangspartij; links het traptorentje met zijn 'middeleeuwse' voorkomen (foto Rijksdienst v.d. Monumentenzorg).

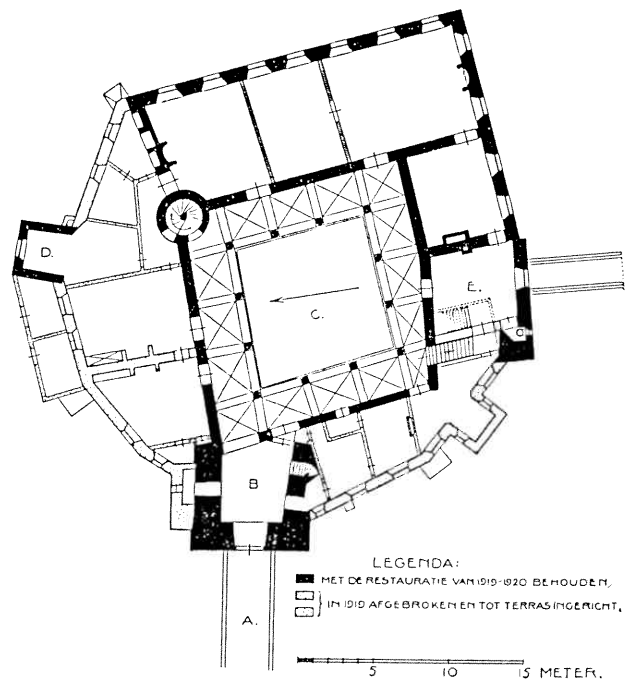
Afb. 6 *Huys Geysteren in vogelvlucht rond 1550* (Ontw. en tek. J. E. Dilz).

beschouwd, maar de auteur heeft zo z'n twijfels. De oplettende lezer zal het niet ontgaan zijn, dat noordmuur en traptorentje uit de vogelvluchttekening van de toestand rond 1560 zijn weggelaten. Trouwens, of de westertoren vóór de 80-jarige Oorlog ooit uitgegroeid is tot een volwassen toren – zoals de tekening suggereert – staat ook nog te bezien. Bij de herbouw van c. 1650 kwam hier een met een trapgevel getooide uitspringende ingangspartij. Pas de restauratie van 1919/1920 maakte er een echte toren van.

Fataal voor hedendaagse onderzoekers is, dat toen – dus in het midden van de 17de eeuw – aan de noordzijde kelders werden aangelegd tussen de noordmuur van de binnenhof en de veelhoekige buitenmuur; onder woonvleugels, die toen ook ontstaan moeten zijn. Daarbij werden de oudste ringmuur uit ijzeroersteen en eventuele, middeleeuwse binnenmuren weggebroken. Of er sinds het laatste kwart van de vijftiende eeuw inderdaad woon/werkruimte tegen de veelhoekige buitenmuur ontstaan was, laat zich ten gevolge van de meergenoemde wederopbouw rond 1650 in feite niet meer vaststellen. Het wordt haast overbodig onder de aandacht te brengen, dat de herbouw van 1919/1920 nóg meer bouwsporen uit vroeger dagen voor altijd heeft doen verdwijnen.

Het meest in de knoei gezeten heeft men met de ruimten tussen de westmuur van de binnenhof en de veelhoekige buitenmuur. De architect van 1919/1920 heeft zich hier uit de verlegenheid gered door een terras aan te leggen. Maar dat neemt niet weg, dat de herbouw van rond 1650 aan deze zijde van het kasteel wel een paar ruimten had geschapen. Dit alles uiteraard slechts te beoordelen met behulp van de plattegrond, die helaas eerst ná 1920 is opgemeten. Of er een archief van de bouwmeester E. Fahrenkamp uit Düsseldorf bewaard is gebleven en of daar opmetingen van de bestaande toestand van vóór 1918 in terug te vinden zijn? De beantwoording van deze vraag zal heel wat tijdrovend onderzoek vergen!

Waarom we ons zo uitvoerig met die nagenoeg vierkante binnenhof hebben beziggehouden? Het antwoord is niet moeilijk te geven. Het komt nog herhaaldelijk voor, dat de galerij van Geysteren als bouwkundige bijzonderheid ten tonele wordt gevoerd. De vergelijking met de galerij van het slot Horst in het Rijnland en de verwijzing naar de voorbeeldwerking van Horst doet nog altijd opgeld. De vraag is gewettigd, waarom de bouwgeschiedenis van Geysteren zo moeilijk uiteen te rafelen valt. Er is al op gewezen, dat de vele verwoestingen en perioden van herbouw heel wat 'stille getuigen' hebben doen verdwijnen. Een andere belemmering tot ontsluiting van de bouwkundige ontwikkeling ligt in de omstandigheid, dat onder al die activiteiten een toch niet zo duidelijk archeologisch leesbaar grondpakket was ontstaan. Een reeks van flinke, goed te onderscheiden ophogingen maakt het nu eenmaal gemakkelijker om vast te stellen van welk loopvlak – of werkvlak – uit men de fundamentsleuven voor een nieuwbouw gegraven heeft. Door combinatie van gegevens slaagt de onderzoeker er dan meestal wel in om een greep te krijgen op de ontwikkeling van het gebouw en deszelfs bewoning. Maar hier op Geysteren moesten we het doen met wat armzalige fundamente, die verschillen in bouw materiaal, het nauwgezet vaststellen van tweedehands gebruik van ijzeroersteen, mergel en baksteen en last but not least het openleggen van bouwvoegen. Want, nogmaals moet onderstreept worden: er hebben tijdens het ontstaan van Huys Geysteren en daarmee de aanvang van de bewoning nauwelijks ophogingen van betekenis plaatsgevonden. De funderingen van de ronde toren en de ringmuur met weergang werden vlak onder de tegelvloer van de binnenhof teruggevonden!

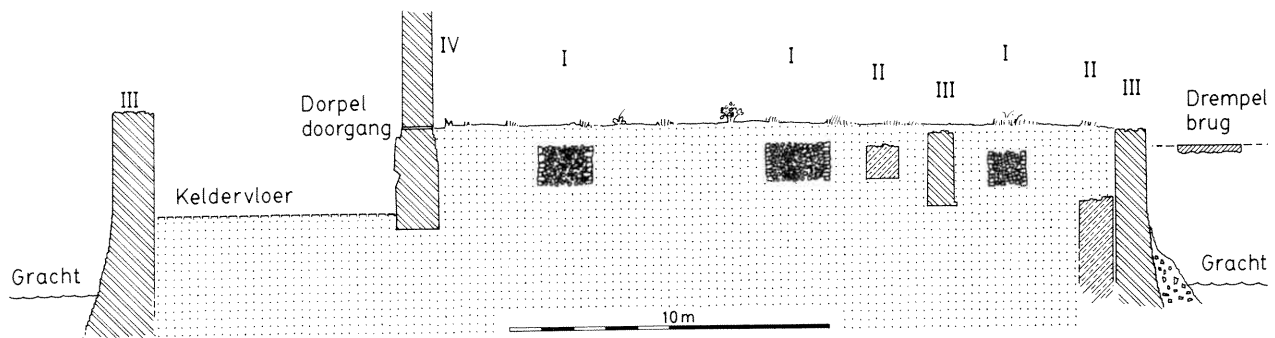

Afb. 7 *Plattegrond van Geysteren na de herbouw van 1919/1920* (Tek. Rijksdienst v.d. Monumentenzorg Zeist).

Afb. 8 Binnenplaats met zuilengalerij ná de restauratie van 1919/1920 (Foto B. A. M. Kruysen).

De archeoloog acht het zijn wetenschappelijke plicht om een degelijk onderzoek naar de voorgeschiedenis van de bouwplaats in te stellen. Hij doet dat door sleuven te graven en de wanden daarvan mooi vlak af te schaven, zodat eventuele werklagen, loopvlakken en brandlagen zich goed herkenbaar in de wanden aftekenen. Ook de funderingssleuven, gegraven om de ondergrondse lagen metselwerk van dragende muren op te nemen, tekenen zich door de onontkoombaar veroorzaakte verstoring van het lagenpakket meestal duidelijk af.

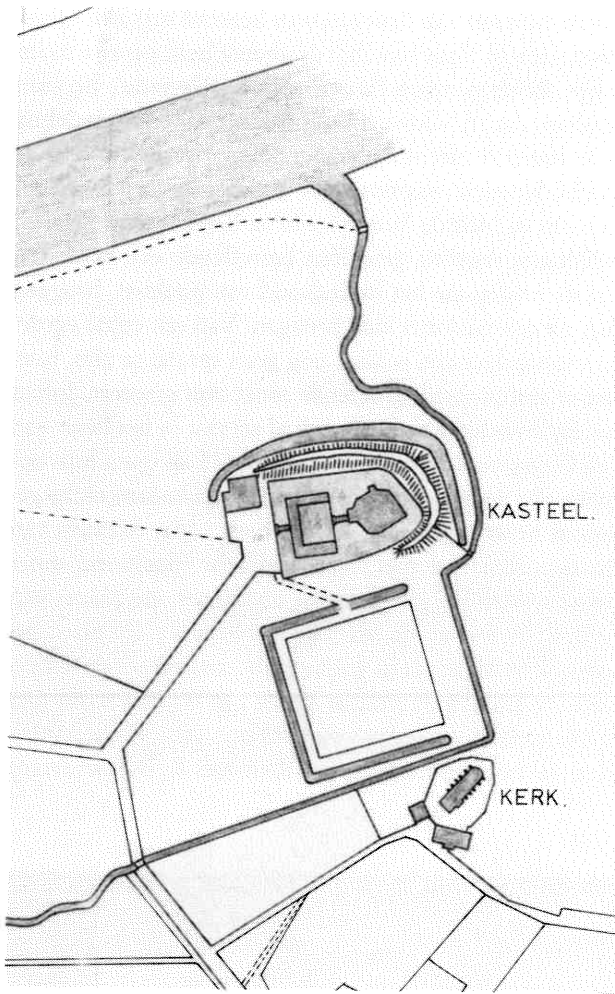

Afb. 9 Schematisch overzicht van de aanleghoogten van de funderingen in een noord-zuid doorsnede, gezien vanuit het westen.
 I: eerste bouwperiode met toren en ringmuur; het linkersegment van de ringmuur is verdwenen bij het uitdiepen van de kelders onder de linker vleugels.
 II: de mergelmuren van de eerste uitbreiding rond 1400.
 III: de baksteenmuren van de uitbreiding rond 1510 of later, maar vóór de 80-jarige Oorlog (Tek. J. E. Dilz).

Waar we in de Maasregio altijd rekening mee hebben te houden: ophoging van de bouwplaats in verband met de sterk wisselende waterstanden in onze uitgesproken regenrivier de Maas! De hoge winter- en voorjaarsstanden mochten voor de toekomstige bewoners geen onaangename verrassingen betekenen. Er bestond nog geen dienst van de Rijkswaterstaat, die op het terrein even kon aangeven, hoe hoog het water tijdens een grote watersnood gestaan had. Niettemin, er waren ongetwijfeld toch wel wat aanknopingspunten te vinden, waar men enig houvast aan had. En tenslotte kwam het in die tijd op een halve meter meer of minder beslist niet aan.

Wie in een periode van lage waterstanden het kasteel bezocht, moest de diepegelegen grachten en het op oude foto's zichtbare talud tegen de buitenmuren wel opvallen. Daarbij kwam, dat aan de noord- en oostzijde ook nu nog een – zij het afgeslechte – wal loopt, waarover men heden ten dage de weilanden langs de Maas kan bereiken. Mensen, die overal op zoek zijn naar kastelen, gebouwd op een soms kunstmatige heuvel, werden gemakkelijk verleid om Geysteren een motte-kasteel (*château à motte*) te noemen. De beste remedie tegen dergelijke misvattingen bestaat hierin, de lijder aan motte-ziekte onmiddellijk dringend een bezoek aan de burchtrüines van Kessel en Steyn of aan het kasteel Limbricht aan te bevelen. Dit zijn goede voorbeelden van motte-kastelen volgens de maatgevende Franse en Engelse tradities.

De doorsneden over de kasteelstede tonen niettemin aan, dat er op het emplacement van Geysteren zo het een en ander gebeurd is. Om te beginnen het schematisch overzicht van de hoogten, waarop de muren van de ronde toren, ringmuur, mergeluitbreiding en baksteenmuren van de slotfase zijn aangelegd (afb. 9). De gegevens zijn afgezet tegen het peil van de drempel van de brug waarover men de voorburcht betreedt. Uit de waterpassing blijkt onomstotelijk, dat het kasteelterrein wel wat opgehoogd is – zoals met de Maas in de nabijheid te verwachten, zou men haast zeggen – maar dat het niet tot een duidelijke heuvel is gekomen. Tenzij men *coûte que coûte* iedere ophoging met de benaming *heuvel* wil omschrijven.

Afb. 10 Kadastraal plan van kasteel en kerk van Geysteren, gemeente Wanssum, gedateerd 1840. Het beekje schijnt oostelijk van de weg naar Wanssum rechtgetrokken rondom de van een eigen gracht voorziene moestuin. Het vervolg in noordelijke richting – om de wal van het kasteel – schijnt weer een natuurlijk verloop te hebben.

Wanneer we vervolgens de doorsnede over het grondpakket goed bestuderen, ontdekken we dat de torenmuren op een aangevoerde kleilaag staan. Deze rust op een oud oppervlak met brandsporen en vegetatieresten, dat ongeveer 30 cm onder de voet van de fundering doorloopt. Dit oud oppervlak sluit een natuurlijke vorming af; kennelijk een stukje rivierduin, bestaande uit klei, zand en kiezel. Op circa 1,40 m boven de onderkant van de muur tekent zich het loopvlak binnen de toren af, met sporen van brand. Opmerkelijk is, dat de althans zuidelijke sector van de schildmuur om de toren niet dieper gefundeerd is dan de toren, maar daarentegen op de onderzochte plaats nog 10 cm hoger ligt!

Het doet vreemd aan, dat verschillende grondlagen onmiskenbaar naar de gracht toe duiken, zoals kleilagen en een laag zand met kiezel. Terwijl de 13de-eeuwse aanleg hier boven blijft, valt het op dat de latere bouwsels behoorlijk dieper zijn gefundeerd en bedoelde lagen doors-

nijden. Meestal, zonder dat zich een goed waarneembare insteek aftekent. Het lijkt er op, dat de bouwers het zich gemakkelijk hebben gemaakt door een puinbeton met brokken mergel, ijzeroersteen en baksteen in de uitgegraven sleuf te storten.

De profielen beijkend moet men wel tot de slotsom komen, dat het oudste gebouw op een 'kopje' is neergezet. Onder het zuidelijk deel van de ringmuur met weergang ligt de ongeroerde grond wel rond 1,40 m diep! Het water van de gracht bevindt zich 's zomers zeker 2,75 m onder de zool van de ringmuur!

De omgeving van het kasteel was en is nog steeds laag. Wanneer we de kaart er bij nemen, valt op, dat het kopje in het dal van een beek ligt, die zich oostwaarts om het kasteel heenbuigt en noordelijk van de aanleg in de Maas uitmondt. Het veld tussen het huis en het kerkhof ligt nog steeds beduidend lager dan de weg naar Wanssum; in de regentijd staat het met populieren beplante stuk grond nog al eens blank.

Op de kadastrale opmeting uit de vorige eeuw valt goed te zien, dat het beekje om de moestuin heengeleid is en dat de rechte hoek in het beloop een menselijke ingreep verraadt. Toch bevond zich hier van oudsher een bocht in het riviertje, hetgeen op een hoogte in het oeverland van de Maas wijst. Zelfs de luchtopname van ca. 1930 – van een eeuw later dus! – schenkt ons de gelegenheid om het geforceerde karakter van de watergang langs de moestuin en het protest tegen de regulering – rechts van de kerk – vast te stellen (afb. 11). Op deze luchtfoto valt bovendien goed te zien, dat de boerderij vóór de oorlog nog aanwezig was; de kadastrale kaart laat bovendien opmerken, dat het westelijke einde van de buitengracht om de wal zich tevens om de boerderij – de neerhof! – heenvlijt. Dit derde deel van de aanleg zou wel eens op een middeleeuwse traditie kunnen teruggaan.

Is nu alles gezegd, wat er over de gedaantewisselingen van Geysteren te berde gebracht kan worden? Zijn documentatie doornemend bekruipt de schrijver het gevoel, dat hij er maar zeer ten dele in geslaagd is door te dringen in de problematiek die de bouwgeschiedenis van het kasteel omgeeft. We weten betreffende cruciale gebeurtenissen wel veel, maar toch niet genoeg om een beeld te ontwerpen van de wijze, waarop de bezitters/bewoners met hun kasteel omgingen.

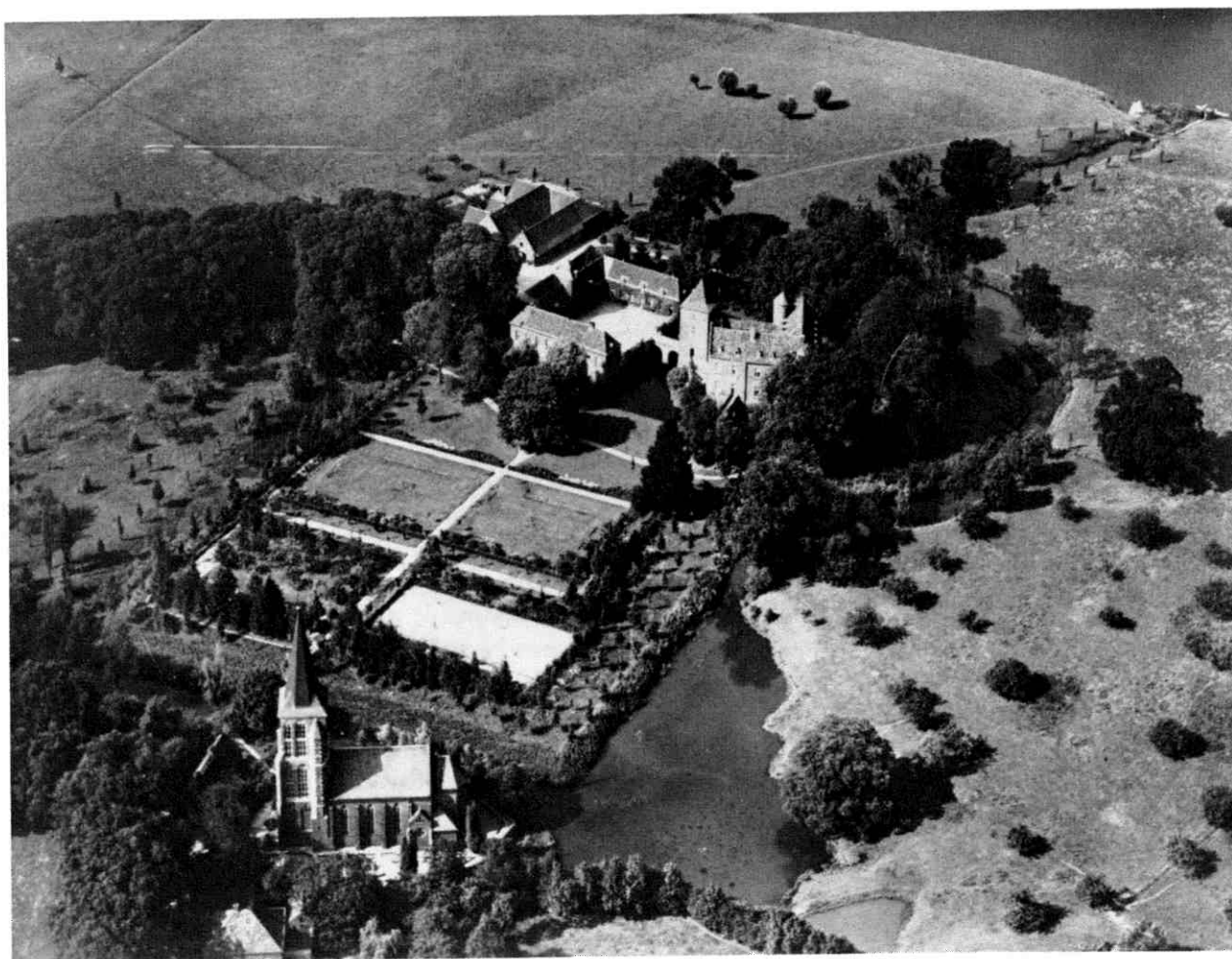
Zo bekend Flokstra in zijn verhandeling (pag. 19 e.v.) niet te weten, welk deel van het huis in de winter van 1580/1581 afgebroken en welk deel in 1585 in brand gestoken werd. Hier valt wellicht toch iets over te zeggen. De omstandigheid, dat bij de herbouw van Geysteren rond 1650 de voorburcht geheel van de grond af opgetrokken diende te worden zou er op kunnen wijzen dat het gedeelte van Van Eyll – de voorburcht – afgebroken is. Bij een dergelijke operatie hebben de slopers als regel kort en goed de muren omgetrokken, zodat er

inderdaad niet veel meer overeind bleef staan. Wat nu het hoofdgebouw betreft: de foto's bekijken, die vóór en ná de brand van 1918 gemaakt zijn, krijgt men de indruk dat er nog heel wat middeleeuws muurwerk – de wanden van de grote zaal, de zuidpoort – was blijven staan en bij de herbouw van rond 1650 opnieuw gebruikt. Al moet er dan ook in de periode 1585-1650 nog een aanzienlijk verval zijn opgetreden, van een uitgebrand huis blijft meestal beduidend meer over dan van een gesloopt huis.

Een andere, diep in het wedervaren van het gebouw ingrijpende gebeurtenis betreft de verdeling van Geysteren over twee geslachten. Ik heb in het vooruitzicht gesteld hier nog wel op terug te willen komen. Zoals reeds gesteld moet het begin van de ontwikkeling gezocht worden in de boedelscheiding van 1451. Nu waren de beide gerechtigden bepaald niet onbemiddeld en zaten echt niet op woonruimte te wachten. Adriaan van Broekhuizen, heer van 1443-1484, was in 1452 getrouwd met Margriet van Arnhem, die ook zo het een en ander ten huwelijk gebracht had.

Hoe concreet het met de deling stond, zou men op kunnen maken uit de betreffende oorkonden. Pas in 1465

wordt Adriaan van Broekhuizen beleend met half Geysteren, terwijl Thijs van Eyll de andere helft op zijn naam krijgt. Beide partijen sluiten een 'borchvrede', hetgeen betekent dat zij beloven elkaar niet ter zake van de deling in de haren te zitten. Wanneer Thijs is gesneuveld in de slag bij Straelen, haasten beide zonen Johan en Sybrecht zich om in 1469 de 'borchvrede' te hernieuwen. Daarbij wordt een regeling getroffen betreffende een verdeling van de kosten die het onderhoud van poorten, bruggen enz. nu eenmaal met zich brengen. Van een echte verdeling van gebouwen schijnt nog geen sprake te zijn, hoewel er een praktisch groeiende moet zijn geweest. Johan van Eyll voelde zich kennelijk al zo vast in het bezit van half Geysteren, dat hij zijn deel in 1475 als open huis opdroeg aan de hertog van Kleef. Dit kon bedenkelijke gevolgen hebben voor het andere deel, zodat Adriaan van Broekhuizen wel met deze opdracht ingestemd moet hebben. Men krijgt een beetje de indruk, dat Johan van Eyll de voorburch als zijn rechtmatig domein beschouwde. Maar pas in 1501 schijnt men de noodzaak gevoeld te hebben de puntjes op de i te zetten en een niet mis te verstane deling tot stand te brengen. Welke aanleiding de beide gerechtigden Johan van Eyll en Adriana

Afb. 11 *Luchtopname van Geysteren vanuit het zuiden; omstreeks 1930* (Foto K.L.M. Aerokarto).

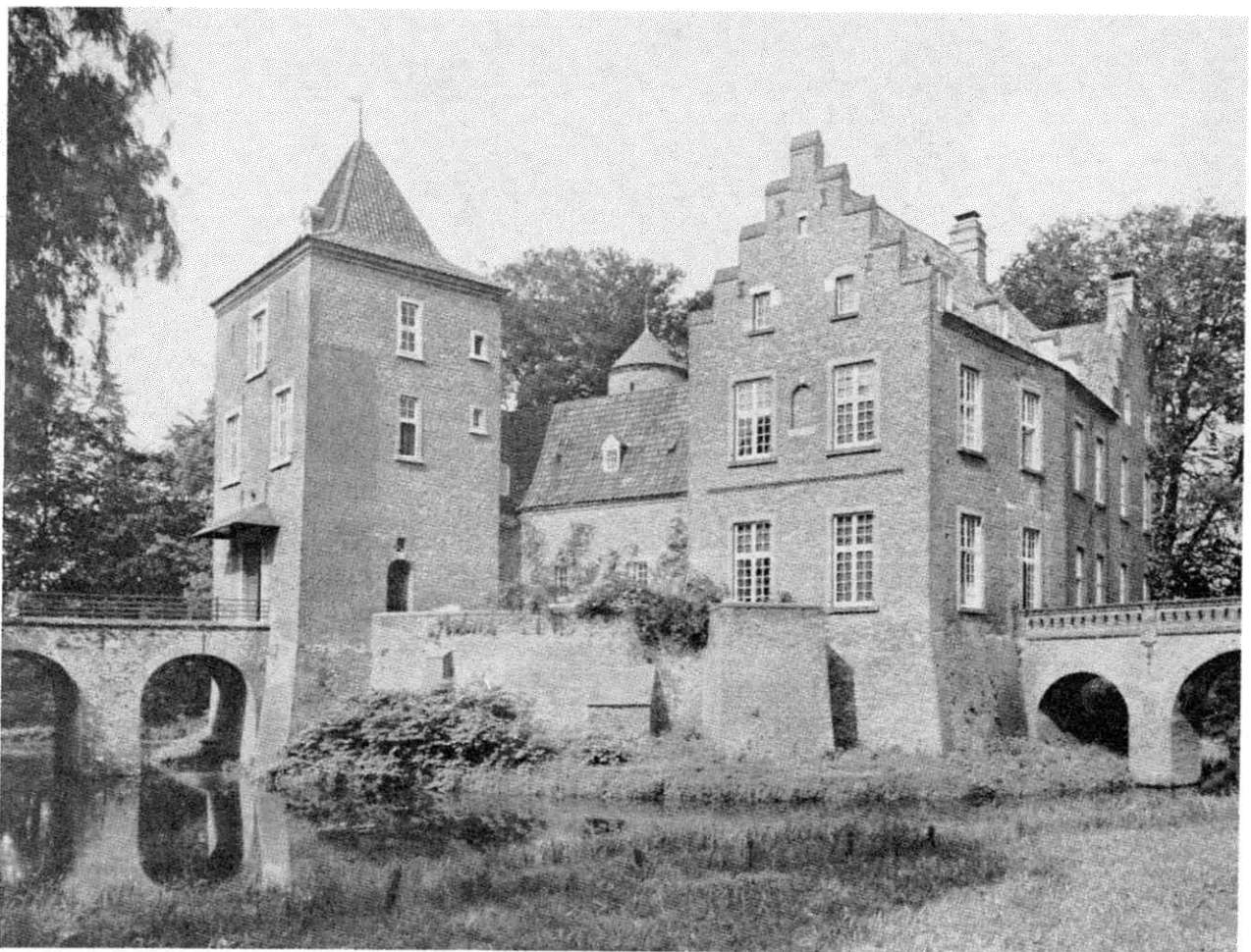
van Broekhuizen daartoe gehad hebben, blijft duister. Het zou kunnen zijn dat Adriana, na haar tweede huwelijk met Andries van Vissenich, orde op zaken heeft willen stellen. Ten gerieve van haar twee zonen uit het eerste huwelijk – Johan en Wijnand – regelde zij een boedelscheiding, waarbij Wijnand half Geysteren ontving. Pas in 1504 werd hij er werkelijk mee beleend.

Eind 1501 dus werd er vastgelegd, dat de Van Eyll's de voorburcht als hun deel mochten beschouwen. Tegelijkertijd kreeg de man van Adriana – de bovengenoemde Andries van Vissenich – de verplichting opgelegd van de grote ronde toren op het hoofdkasteel twee verdiepingen te slopen. Kennelijk werd die toren als bedreigend ervaren. Men dient, een beetje verbaasd, vast te stellen dat er van de vierkante toren nog niet gesproken wordt. Toch zou die toren met zijn muren van ca. 2 m dikte, aan de rand van de gracht precies tegenover de voorburcht nog veel bedreigender kunnen zijn dan de ronde toren. Ik denk, dat we er uit af moeten leiden dat die toren er eenvoudig nog niet was en dat we de aanleg van de veelhoekige ommuring met de ingangspartij aan de zuidzijde

pas na die deling van 1501 mogen verwachten. De Van Eyll's voelden zich na deze overeenkomst blijkbaar sterk aan Geysteren gebonden en zullen de voorburcht zijn gaan verbouwen en uitbreiden. Vrouwe Elisabeth van Goor legde in 1524 de eerste steen voor de kerktoren van Geysteren en werd later bij haar eerder overleden echtgenoot Johan van Eyll in de kerk begraven.

Op de hoofdburcht treffen we van ca. 1504 – het jaar, waarin hij voor de eerste maal met half Geysteren beleend werd – tot 1524 Wijnand Schellart van Obbendorf aan; zijn broer Johan volgde hem op tot zijn dood in 1533. Vervolgens treedt op Frederik Schellart van Obbendorf, overleden rond 1555. De man, die met alle kwalde gevolgen van de 80-jarige Oorlog te maken kreeg heette Daem Schellart van Obbendorf, optredende van 1557-1602.

In een goede 75 jaar verdween de ronde toren en de rest van de ringmuur uit ijzeroersteen. Sloot de veelhoekige ommuring nog aan op de reeks van drie vertrekken om de ronde toren, op den duur werd deze reeks van kamers vervangen door de grote rechthoekige woonbouw, met

Afb. 12 Geysteren na de restauratie 1919/1920. Rechts van de ingangstoren ziet men nog juist het bovenste deel van de traptoren (Foto Doeser).

aansluitend een vierkante ruimte en een poortgebouw aan de zuidzijde (afb. 2 en 6). Of de vierkante toren ooit tot volle wasdom is gekomen, laat zich moeilijk bepalen. Het is goed denkbaar, dat hij pas tot op volle hoogte werd opgetrokken, toen binnen het kader van de her-

bouw rond 1650 deze toren de functie van ingangspartij werd toebedeeld. Een ietwat vaag bericht spreekt over torenbouw omstreeks 1560, maar of de plannen ooit uitgevoerd zijn, blijft een open vraag. In ieder geval maakt de herbouw ná 1918 er een respectabele toren van.

Amersfoort, najaar 1987

Noot

¹ P. J. H. Ubachs ed., 'Munsters in de Maasgouw', pag. 72-93. Bundel aangeboden aan Pater A. J. Munsters M.S.C. bij zijn tachtigste verjaardag, Maastricht 1986.

Afb. 13 In de bouwwallen van Geysteren na de verwoesting van 1945. Links de zaalwand uit mergelblokken. De voet van het traptorentje uit baksteen staat los van de zaalwand (Foto auteur).

Afb. 14 *Huis Geysteren; achterzijde grote zaal begin van deze eeuw. Rechts op de foto ligt de wal (Foto Rijksdienst v.d. Monumentenzorg).*